

rendszerek élén található irodalom könyveinek egyik legmaradandóbb érdeme. Irodalmi tájékozottsága, előadásának minden nehézkés elvontságtól ment közvetlensége s ítéleteinek biztonsága meggyőzőleg hat az olvasóra s a további tanulmányozásra ösztönöz. E műnek megjelenésével a kisebb böselettörténeti kompendiumok csakugyan feleslegessé válnak. Melen ajánljuk azt a böselet iránt érdeklődő közönségünk szíves figyelmébe.

Eperjes.

Dr. Szlávik Mátvás.

KÜLÖNFÉLÉK.

Claudiopolis vége.

Városunknak jobbadán csak tentával dolgozó emberei gondoltak rá néha-néha, hogy ők nemesak Kolozsvárnak, nemesak Klausenburgnak, hanem Claudiopolisnak is polgárai. A helységek neveiről szóló 1898. évi IV. törvényezikk értelmében minden községnek csak egy hivatalos neve lehetvén, Kolozsvár kömvedén lemondott a Klausenburg névről, melyet *hivatalosan* sohasem is viselt. A szászok nagybecsű Urkundenbuchja, melynek első két hatalmas kötete 1390-ig 1259 oklevelet közöl, nem ismeri ezen a néven, melyet erősebben csak a XVI. század német irodalmi mozgalmi hoztak forgalomba. Honterusnak 1528. évi térképén már Clausemburg szerepel, Heltai Gáspár fölváltva használta a város magyar és német nevét s Klausenburg azontúl gyakran előfordúl a hazai és külföldi német könyvekben, sőt azok alapján más népek irodalmában is. Pedig városunknak Kolozsvár (Klusuar, Culusvar) volt a neve már akkor is, mikor V. István a tatárok pusztításai óta romokban heverő helyére, 1267-ben, kiváltságokkal édesgetett új lakókat, a kik között azonban Károly Róbert király csak 1316. aug. 19-én említi a szászokat, mint királyukért élő, haló derék vitézeket. A szász elem csak a XV. században kerekedett felül, s 1458-ban a bíróságnak a magyarok és szászok közt évenként felváltva történő betöltését szabályozni kellett. Kolozsvár szász származású plébánosa, Heltai Gáspár

is azzal kezdi (1544.) a reformatiót, hogy magyarra fordította a bibliát. A városi administrációban szerepelt ugyan a német és a magyar nyelv is, fontosabb okírataikat azonban úgy a város, mint a királyok, sőt utóbb a fejedelmek is latin nyelven szerkesztették, a nélkül, hogy Kolozsvár német nevét csak egyetlenegyszer is használnák, vagy valami latinos elnevezést keresnének, mint pl. Gyulafehérvárra régtől fogva az Alba Juliát.

Alba Julia Gyulafehérvárnak sem klasszikus neve, mert az Ampelum volt. Már ez az egyetlenegy adat maga is figyelmeztethet bennünket, hogy a klasszikus irodalom tanulmánya Magyarországon nem bajlódott a magyarországi klasszikus helynevek kiderítésével. Hogy Kolozsvár helyén Traianus ideje óta a római időkben *Napoca* állott, s hogy ennek alapítása egyidős a tartomány szervezésével, azt Bethlen Farkas és Benkő óta többen gyanították, de magát a tényt csak a múlt század vége felé állapította meg Mommsen után újabb adatokkal Torma Károly, Király Pál és Finály Gábor. Kolozsvárt azonban 1581-től maig íratokban és könyvekben nem *Napocának*, hanem *Claudiopolisnak* nevezték. Ha jól tudom, Báthory István lengyel királynak, 1581. május 12-én, a jezsuiták kolozsvári egyeteme ügyében kiadott oklevele él először azzal a kifejezéssel, hogy „*civitas Claudiopolitana alias Koloswar nuncupata*“; s a leleszi konvent 1589. januárius 30-án átírván, szintén terjeszti azt a hitet, hogy Claudiopolis várost másképen Kolosvárnak nevezik. Ezt a nevet a Báthory-féle egyetem azóta elég következetesen használta, a latin könyvek nyomtatása helyéül Claudiopolist jelölte meg, sőt 1872-től — alakulásától maig — a m. kir. Ferencz-József-tudományegyetem is Claudiopolitánának nevezte magát latin nyelvű kiadványaiban és csak az 1901. októberében a newhaveni Jale-Collegehez intézett üdvözlő íratában tette hozzá mintogy magyaráztaképen, hogy „Claudiopolis magyarul Kolozsvárnak neveztetik“.

A mai Óvár, Mátyás-tér, Wesselényi-, Kossuth-, Szentegyház-, Deák-, Király-, Egyetem-, Jókai-, Kismester- és Unio-útcák területén levő várost, Király Pál szerint (Erdélyi Múzeum, 1898., 358. l.), Traianus császár a Legio VII. Claudiana segítségével alapíthatta; Dacziájában azonban (I. 398. és II. 9.) ő maga is azt írja, hogy a mai Erdély területén Claudius legiójának téglái csak Parolissum romjai közt találhatók, hogy ezt a legiót a hódítás után Traianus

azonnal hazarendelte Moesiába. A Maros-Szamos mentén egy 110. februárius 17-én kelt katonai elboesátó-levél (honesta missio) szerint már a XIII-ik ikerlegiónak cohorsai és alái állottak, a castrumokat, utakat stb. is ezek építették s így legalább is nagyon bizonytalan az a föltevés, hogy a mai Kolozsvár helyén levő római coloniát Claudius legiójáról nevezhették volna Claudius városának, Claudio-polisnak. Napoca lakosainak nagy része azonban Kis-Ázsia nyugati részéből verődött össze; a tulajdonképeni asianusok főhelye Daciában épen itt volt. A kelta galaták Napocát csak ideiglenes lakóhelyüknek tekintették. Kis-Ázsiában ismételten találkozunk Claudopolisszal, mint helynévvel. Így nevezik másképen Bithyniában Bithyniumot is, melyet csakugyan Claudius császár (41—54.) telepített oda s így a városnak ő a heros eponymosa. Közel esett a galaták földjéhez és így nem lett volna képtelenség, hogy az át- (vagy inkább vissza-) telepdő galata katonák ennek az európai telepnek az Ázsiából magukkal hozott nevet adják. De van Claudiolis nevű hely Kis-Ázsia más részeiben is; így a Halys folyó közelében, szintén Bithyniában, Claudiolis nova, talán a mai Boli vagy Borla és Cataoniában a mai Erekli. Ha idevesszük, hogy a Clausus (Finály Henrik szerint) őskori, vagy tán sabinus ősfarmája a Claudius névnek, és hogy a clausum zárt helyet jelent, telát olyasmit, mint a német Klause (cella, remetelak, faúszató csatorna torka), elég tetteszősnek látszanék, hogy Claudiolisban (a polis „város” jelentése helyett magát a „vár”-at véve) a Klausenburg (Claudius vára, vagy . . . zártvár) őst keressük. Az is elég meglepő találkozásnak látszik, hogy Claudius magyar neve Kolozs, Claudiolis tehát szóról-szóra fordítva Kolozsnak a városa, Kolozsvár.

A római légióknak épen a gótok hódításai elől kellett kivonulniok Daciából s így elég közel állana az a föltevés, hogy az elhagyott Claudiolis nevét a nekik megfelelő átalakítással átvették, az utánuk jövő többi germánokra s végül a honfoglaló magyarokra is átszármaztatták, hogy ők viszont a maguk szája íze szerint módosítsák a hely nevét, a nélkül, hogy annak eredeti értelmét elferdítenék, vagy legalább megtagadnák. Szép példája volna a történelmi hagyományokhoz való szívós ragaszkodásnak, de szinte páratlanul állana Erdély-történelmi földrajzában. Bizonyára vannak helyneveink, melyek a honfoglalás előtti germán, főképen pedig

szláv lakosoktól szállottak át reánk, de a Ptolemaiosnál, a Peutinger-féle térképen és a feliratokban megőrzött római, vagy rómaisított helynevekből másfélezredéven át tudtommal egy sem maradt használatban. Még a fővárost, Zarmisegethusát is egyszerűen csak Gredistyének, Várhelynek hitták s az egykori római városok és telepcek neveit a néphagyományok segítsége nélkül, teljesen tudományos alapon kellett alkalmazni egyes föltárt romokra. A romok között pedig egy sincs, mely csak egyetlenegy fölíratos bizonyóságot is megőrzött volna, hogy ott valaha Claudiopolis nevű hely állott; s nincs egyetlenegy római korbéli irodalmi adat sem, mely Daciában Claudiopolis nevű hely létezésére, vagy legalább arra engedne következtetni, hogy mint Ázsiában Bithyniumot, Európában — nálunk — Napocát másnéven és párhuzamosan Claudiopolisnak hitták. Napoca nevét viselő felíratos köveink azonban vannak az Erdélyi Múzeumban.

Honnan veszi tehát magát Kolozsvár Claudiopolis neve?

Én a dolgot úgy képzem, hogy midőn Báthory István lengyel király 1581-ben Dr. Magi Lőrincz vezetése alatt tizenkét jezsuitát nevezett ki az akkor alapított kolozsvári katolikus egyetem tanárává, ezek a tudomány-egyetem székhelyét a klasszikai irányuknak megfelelőbb latinos helynévvel akarták a tudományok köztársaságában elfogadhatóbbá tenni. A németes Klausenburg inkább hangzásával, a magyaros Kolozs pedig jelentésénél fogva Cladiusra emlékeztetvén őket, másfelől pedig tudván, hogy Dacia helyőrsége jobbadán Kis-Ázsiából került ki, a Kis-Ázsiában ismételve megtalált Claudiopolis nevet egyszerűen átvették, illetőleg a lengyel királylyal már az alapító oklevélben elösmertették. A király, a ki azelőtt nem egy latin oklevélben emlékezett meg Kolozsvárról, sohasem használta ennek semmiféle latin nevét, kétségkívül azon egyszerű okból, hogy ezen combinatio előtt ilyen latin nevet nem ösmert. A mint említettem, még az Erdély klasszikus multjával szívesen bibelődő renaissance kora sem. Bonfinius, a ki először beszélt az oláhok római származásáról, pártfogója, Mátyás király szülővárosának nevét onnan származtatta, hogy Kolozs „scythanyelven” oskolát jelent s hogy a sok oskolával dicsekvő várost ezért nevezték volna Oskolásvárosnak, vagyis . . . Kolozsvárnak. Pedig a humanista Bonfinius már mégis tudhatta, hogy a scyth

vagy magyar iskola a görög σχολή (tudományoknak szentelt idő, a tanítás helye stb.) után van képezve. Bonfiniustól Magiig azonban a humanistáknak sok ilyen tudakos szóképzés nyomja a lolkét. Huszti András 1735. táján írt Ó- és Új-Daciájában több oldalnyi fejtegetéseinek végén tagadván, hogy Kolozsvár Napoca lehetett volna, szinte haragosan veti oda, hogy „Kolozsvárnak valóságos neve deák nyelven Clusa, Clausapolis, nem Claudiopolis; az oláhok, kik Erdélyben nagyobbára római coloniáknak maradványai, még ma is ezt a régi nevezetet így használják: Klus, a magyarok Kolos, a szászok és németok Clausa, a honnan per constructionem genitivi cum nomine (a mint a deákok szoktak szólani) ettől a szótól: clusa, léssen a constructioban Clausenburg; így ettől a szótól Maria, léssen Marienburg“. „A Clusa nevezet mindenütt tartományok véghelyeiben a természettől építettett szoros és járhatatlan helységet jelent, vagy pedig emberi mesterséggel készült rekeszt, zárt sánczot, vagy végbeli várat téssen“.

Mindez azonban nem változtat azon a tényen, hogy Kolozsvárt a rómaiak hajdanában Napocának nevezték és nem Clusának, Clausapolisnak, vagy Claudiopolisnak. Azt az önkényt, melyet ez utóbbi névnek megalkotásával és forgalomba-hozatalával 1581-ben a kolozsvári Báthory-egyetem követett el, 1902. november 29.-én 646. sz. a. hozott határozatával a kolozsvári m. kir. Ferencz-József-tudományegyetem tanácsa szüntette meg, a memyiben az 1898. évi IV. törvénycikkre hivatkozva kimondta, hogy az egyetemet a latin szövegű okiratokban, doktori és egyéb oklevelekben, a külfölddel való levelezésekben stb. többé nem Claudiopolisnak, hanem egyszerűen Kolozsvárinak kell nevezni s „datum Claudiopoli“ helyett egyszerűen „in urbe Kolozsvár“-t írni. Ez, azt hiszem, egyszerűbb volt, mint a Claudiopolist Napocával fölcserélni és bevallani, hogy három századon keresztül két egyetem s utána a többi is csak hozzávetésen és nem kielégítő tudományos nyomozáson alapuló nevet használt. Az irodalom és tudomány története három század tapogatózásainak jele gyanánt egyideig még talán megőrzi Claudiopolis nevének az emlékét, a nagyközönség azonban, mely idáig sem törődött vele, gyorsan napirendre tér fölötte és az ifjú, modern egyetem székhelye gyanánt latin oklevelekben is szívesebben üdvözli Kolozsvárt, azt a nevet, melyet, maga a város, latinul írva is büszkén vallott magáénak.

Claudiopolis elmulásának ténye azonban talán mégis megérdemelte ezt a nekrológust s magának a névnek mindenestre van annyi irodalmi becsé és jelentősége, hogy kegyellett helyezzük oda, a hová való: az Erdélyi Múzeumba.

Márki Sándor.

Kocsárdi Gálffi János czímeres levele 1577-ből.

Gálffy Endre Székelyudvarhely város főjegyzőjének régi okleveleit átkutatván, azok között több a kocsárdi Gálffi családra vonatkozó érdekes okíratra akadtam; többek között Báthory István lengyel királynak kocsárdi Gálffi János számára 1577-ben adományozott czímerújító és bővítő levelére is.

Gálffy János Báthori Kristófnak tanácsosa és titkára volt, később pedig az ifjú Báthory Zsigmond főudvarmestere, a kinek Báthory István a lengyel király szép utasítást dolgozott ki, hogy miképen vezesse a gyermek-fejedlem neveltetését és udvartartását. Később ő is egyik áldozata lett a hóbortos zsarnokká vált Báthory Zsigmond vérengzéseinek. 1593-ban végeztette ki egykori mentorát. Fogságában írt érdekes önéletrírását kéziratban hagyta hátra (kiadta gr. Kemény József Erdélyország tört. tárában),

A czímerújító levél igen szépen méltatja Gálffy János érdemeit. A czímer megújítja a régi családi czímert, mely egy királyi koronán ülő ezüstszínű gölyát ábrázol; de megpótolja ezt felette két sávval, mely a Maros és Aranyos folyót ábrázolja, mely Gálffi szülőföldjét öntözi. Megjegyzendő, hogy Gálffi Maros-Ujvárt is birtokul nyerte, melyet halála után a család elvesztett.

A nemes levél egy 26 cm. széles és 64 cm. hosszú hártypapíron írva, a szöveg előtt igen eszesen festett czímerrel ellátva. Szövege a következő:

Stephanus Dei gratia rex Poloniae, magnus dux Lithuaniae, Russiae, Prussiae, Masoviae, Kioviae, Volhiniae, Podlachiae, Samogitiae, Livoniae, etc. princeps Transilvaniae. Tibi fideli nostro *Joanni Gálffi de Kochard* secretario et consiliario illustrissimi domini Christophori Bathori de Somlio, vaivodae Transilvaniae et Siculorum comitis etc. fratris nostri observandissimi salutem et gratiam nostram regiam. Quem admodum magna est dissimilitudo inter ea monumenta munificentiae, quae brevitate temporis exstingvuntur, atque illa quae aeternitati mandatur; ita etiam inter homines quaedam studiorum varietas